

Володимир ШАФРАНСЬКИЙ

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ І ЙОГО ПОНЯТІЙНА РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Volodymyr SHAFRANSKYI

CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON AND ITS CONCEPTUAL REINTERPRETATION

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.02.089>

УДК: 159.954

Постановка суспільної проблеми. Інтенсивні соціально-економічні зміни, пов'язані із переорієнтацією на ринкові відносини, виходом на світовий ринок і прискореним розвитком певних галузей економіки в Україні, а також культурне відродження країни, гуманізація суспільного загалу в актуальне завдання підготовки кваліфікованих кадрів нового типу, які професійно компетентні й уміють ефективно й творчо розв'язувати поставлені завдання. Активізація творчих можливостей, суб'єктивного потенціалу забезпечує повноцінну соціальну реалізацію особистості, що прискорює культурно-економічний прогрес суспільства, підвищує рівень життя його громадян. А це також багато в чому залежить не тільки від отриманих знань, норм, умінь, навичок і цінностей, а й від компетентнісних рис-якостей особистості, які більше відповідають розумінню сучасних стратегічних і тактичних цілей освіти. Сьогодні, як ніколи, потрібно переосмислити роль вищої освіти у підготовці фахівців нової генерації. Одним зі шляхів тут є проектування і реальне запровадження *креативної освіти*, яка передбачає високу творчу активність усіх її учасників та їхню особисту участь у різномасштабних дослідженнях, якими досягається добування нового знання [1; 21; 28].

Аналіз останніх досліджень та публікацій із даної тематики. Питання феномену творчості (креативності) та його природи, форму-

ванню і прояву творчих здібностей, їх діагностиці присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених-психологів (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, Д.Б. Богоявленська, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд, Д.Б. Ельконін, Н.К. Енгельмейер, Г.С. Костюк, В.В. Клименко, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, О.Л. Музика, К.К. Платонов, Я.О. Пономарьов, С.Ф. Рибалко, В.А. Ромеєць, С.Л. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б.М. Теплов, Е.П. Торранс, С.К. Шандрук та ін. Окремі автори змістовно ототожнюють творчу активність з креативністю. Водночас існує багато понять і визначень креативності, хоча всі вони пов'язані з обдарованістю і творчими здібностями. Найочевидніше, що *креативність* – це інтегральна особистісна риса, яка уможливує реалізацію здатності особи швидко та нестандартно розв'язувати інтелектуальні задачі і завдання. Здебільшого психологи-дослідники виділяють чотири вектори витлумачення креативності – як продукту, процесу, здатності і як якості особистості. У межах першого напрямку креативність прирівнюється до продуктивного мислення, інтелекту чи розуму. У форматі другого вона розглядається як творча спроможність мислення, його процесна і динамічна характеристика. В аналітичних рамках третього має місце розширене тлумачення креативності, тобто не лише як мисленневої спроможності, а й як підсистеми-

здатності інтелекту. В лоні четвертого виміру вона становить головну рису високорозвиненої особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема розвитку творчих здібностей потребує з'ясування поняттєвого горизонту термінів “творчість” і “креативність”. Творчість – це передусім процес відшукування чи добування чогось нового, оригінального, а креативність – творчий потенціал як внутрішній ресурс людини, як її власне творчі здібності. Невирішеним залишається питання про те, чи є креативність компонентом розумової та інших видів здатності, чи її варто розглядати як самостійний особливий вид розумового або психодуховного обдарування. Варто з'ясувати різноманітні підходи до визначення креативності, її параметри, ознаки та форми, а також визначити зовнішні та внутрішні умови оптимізації творчої активності майбутніх працівників соціономічних професій.

Формулювання цілей статті. *Метою дослідження* є теоретичне обґрунтування концептуальних засад дослідження феномену креативності та його природи і формовиявів. Це передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати сутність і феноменологію креативності у працях вітчизняних і зарубіжних психологів; 2) визначити зміст та обсяг категорійного поняття “креативність”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Креативність є ключовим фактором досягнення успіху в різних царинах діяльності. Тому дослідження складних питань розвитку креативності – надзвичайно актуальне завдання для усіх сфер життєактивності суспільства – від філософії, психології, мистецтва, до прикладних аспектів технічного виробництва, що пов'язані з науково-технічним прогресом та знанневою революцією.

Під креативністю (лат. *creatio* – створення) психологи розуміють здатність особи породжувати незвичні ідеї, уникати традиційних схем мислення, оперативно й найкращим чином розв'язувати проблемні ситуації [4; 5; 20]. Раніше в науковому дискурсі широко використовувався термін “творчі здібності” [7-10; 22; 24 та ін.]. Однак, починаючи із останньої чверті ХХ століття, він почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови “creative”. Цей термін дійсно має специфічне сутнісне наповнення. Так, він позначає творчу активність особи, котра не лише продукує ідеї,

а й доводить їх до конкретного практичного втілення. Креативність є однією із упредметнень генетичної психології творчості В.А. Роменця [14; 15]. Він розглядає засновки, стадії і загальну природу творчого процесу, вчинок і моральну творчість, а також основи психологічної теорії творчості (екзистенційну, психоаналітичну, бісоціаційну напрямки). Отож креативність більшою чи меншою мірою продуктивна й об'єктивується у життєвих ситуаціях, де породжує щось нове, незвичайне, оригінальне в умовах цілковитої відсутності шаблонів та алгоритмів мислення. Постійне унаявлення креативності й указує на те, що вона є особистісно значущою, соціогенною рисою якості, яка допомагає життєздійсненню самої людини. До її найважливіших ознак науковці також відносять індивідуальні та особистісні характеристики особи, а саме творче мислення, високорозвинену уяву, естетичне світосприйняття, відкритість новому життєвому досвіду, незалежність, гнучкість, динамічність, оригінальність, самотність та ін.

Водночас окремі автори трактують креативність як властивість, котра дає змогу дивитись на речі більш предметно, опрацьовуючи альтернативний підхід й актуалізуючи справжній інтерес, створювати ті моменти, які урізноманітнюють і перетворюють наше повсякденне життя на більш вартісне: потяг до створення, впровадження інновацій, медитації в творчому процесі, продукування чогось нового, що є великою частиною того, що робить нас людьми. Та найголовніше тут те, що креативність потрібна для майбутнього нашої країни, а, можливо, й світу в цілому.

Загалом існує багато понятійних інтерпретацій і смислових визначень креативності, хоча очевидно, що всі вони більшою чи меншою мірою пов'язані з обдарованістю і творчими здібностями людини [25; 27; 28; 30]. Переважно креативність відносять до розумової сфери, що охоплює ідеї, знання, смисли, концепти й у цілому будь-які інтелектуальні продукти, які є унікальними і новими. Водночас креативність характеризує окремий аспект, рівень чи сторону творчої обдарованості, загальної здатності особи до творчості, що через оригінальну діяльність і продуктивне вчинення становить відносно стійку характеристику особистості. Інакше кажучи, креативність – це удіяльні творчі можливості людини, котрі потенційно проявляються як у пізнавальній діяльності, так і в практико зорієнтованій. Як самодостатній чинник обдарованості вона рідко

відображається в тестах інтелекту та академічних досягненнях особи, тому що сутнісно становить її здатність виходити за рамки соціальних норм і традиційних форм та способів поведінки й невимушено продукувати нові ідеї, розв'язки та моделі вчинення. Тому “саме феномен учинку задовольняє критерії визначення осередку психічного, бо здатний “зняти” в собі і “породити” із себе основні суперечності, що утворюють рушійну силу розвитку системи психіки” [15].

Креативності, котра формує особистість людини через вияв її неповторної індивідуальності, підтвердження власних творчих здібностей, що відображають намагання й очікування самої людини, найпотаємніші її думки, велич духу та її неповторного Я, присвячено низку праць видатного українського мислителя-психолога В.А. Роменця [14; 15 та ін.]. Зокрема, він каже, що “справжня оригінальність, по-перше, виявляється у своєрідному погляді на об'єкт, по-друге, у відтворенні цього об'єкта відповідно до його власної природи. Рівні оригінальності утворюються на основі: 1. Констатації об'єкта в його власній природі і суті без вкладання суб'єктивності. 2. Виходу інтерпретації за межі самого предмета з вип'яченням емоційності, з більшим розкриттям самого суб'єкта, ніж об'єкта, коли об'єкт стає лише приводом для самовираження. 3. Натхненної оригінальності, яка поєднує природу об'єктивного предмета у його цілісності та обирає своєрідний погляд на цей предмет, так що розкривається сама суб'єктивність через цей предмет. Тому остання здійснює змістовне відтворення дійсності. Визначенням рівня оригінальності можна завершити коло дослідження загальних здібностей до наукової творчості студентів” [14, с.215].

У будь-якому разі наукові напрацювання академіка Роменця вказують, що термін “креативність”, будучи суто психологічним, є значно вужчим за обсягом від категорійного поняття “творчість”, яке є епістемним утворенням філософсько-психологічного формату. Ось чому творчість окремі дослідники трактують як “духовну діяльність”, яка створює оригінальні цінності, або як процес створення, відкриття нового, що раніше для певного конкретного суб'єкта було невідомим [2; 6; 10; 26 та ін.].

Творчість залежить від особистісних якостей людини, її світогляду, стилю мислення, ідеального світу життя свідомості, культурного виховання, бажання досліджувати таємниці навколишнього світу й натхненно здійснювати

самопізнання. Вона притаманна кожній людині, але не всі про це знають і не всі можуть розвивати свої таланти (чи то через матеріальні чинники, чи через внутрішньоособистісні загати – комплекси, страхи, стереотипи тощо). Отож творчість – це персоніфікований процес створення суб'єктивно нового, що базується на здатності пропонувати оригінальні ідеї, використовувати нестандартні способи діяльності, а креативність – спроможність генерувати нові, оригінальні ідеї, нетрадиційні способи розв'язання проблемних завдань. Досить часто творчість розглядають як характеристику мислєдїяльності суб'єкта, а креативність – як властивість чи якість особистості, яка відображає творчу сторону людини. Тому креативність – це атрибутивна складова творчості [4; 5; 22; 24].

У визначенні креативності багато дослідників указують на вагомість суб'єктивно-спонтанного чинника. Зокрема, Е. Фромм тлумачив креативність як здатність дивуватися, знаходити прийнятні рішення в нестандартних ситуаціях, у її актуалізації як натхненного стан. Відтак це і спрямованість на щось нове, й уміння глибоко усвідомлювати власний ментальний досвід, і висока психоенергетика пошуку виходу із проблемних обставин, і навіть духовний стан, за якого особа творить як довкілля, так і саму себе.

У широкому значенні слова творчість – це створення нових, оригінальних, більш досконалих матеріальних і духовних цінностей, що мають об'єктивну чи суб'єктивну значущість. У проєкції на психологічний дискурс творчість становить окрему здатність або спроможність людини розумної актуалізувати свій кращий інтелектуальний потенціал й у такий спосіб отримати оптимальні авторські розв'язки різної складності проблемних ситуацій [13; 17; 18-20]. Отож творчу діяльність здійснює людина-креатив, котра має свій життєвий стиль, наповнений пошуками особистісного розвитку. Дотримання цього стилю особою означає її спроможність та компетентність самостійно ставити проблеми, генерувати нешаблонні ідеї, знаходити нетрадиційні і нестандартні способи розв'язання проблемних задач, завдань, ситуацій.

До психологічного розуміння креативності в науковій літературі існує щонайменше два засадничих підходи. Згідно з першим здатність до креативності властива кожній людині, її наявність надає їй психічної повноцінності, адже вона спроможна створювати щось нове,

незапрограмоване, непередбачуване і раптово спонтанне. До уваги не береться цінність результату творчого акту і його новизна для суспільства. Тут головне, щоб здобуто було новим і значущим для самого суб'єкта-творця. За другим підходом, далеко не кожному особистість варто вважати творчою, адже сутність творчого процесу полягає не лише у самому екзистенційному стані творчого імпульсу, а й у ціннісній вагомості новоявленого результату. Він має бути загальновагомим, хоча його масштаб об'єктивації може бути різним. Важливими рисами творця тут є сильна, стійка і вмотивована жага-інтенція творчого акту. Креативна особистість бачить у творчості головну мету та головний сенс свого життя.

Крім задатків, як відомо, для розвитку креативності особистості потрібні благодатні зовнішні і внутрішні умови. Зовнішні – психологічна безпека і захищеність, визнання персональної цінності і довіра, свобода самовираження, внутрішні – екстенсивність, тобто відкритість новому досвіду, внутрішній локус оцінювання, здатність до незвичних поєднань. В останньому випадку є підстави розрізняти щонайменше чотири види творчості: компіляційна (збір, класифікація, ранжування, рубрикація вже відомих знань і фактів), проектна (створення нових композицій і проектів на основі здобутих знань), спонтанно-аналогова (встановлення близьких і віддалених аналогій), інсайтно-креативна (пов'язана з осяянням, коли креатив неочікувано пропонує щось нове, що є побічним продуктом його інтелектуальної діяльності).

Сьогодні очевидно, що креативний процес є специфічним для різних сфер діяльності, хоча і має загальні характеристики, а саме оригінальність (незвичайність способу здолання проблеми), еластичність (уміння швидко змінювати способи дій), самостійність (здатність употужнювати свої здібності), продуктивність (здатність генерувати максимальну кількість ідей, засобів для вирішення тієї чи іншої проблеми), точність (спроможність удосконалювати продукти власної творчості, себто надавати їм завершеної об'єктивної форми), прогностичність (уміння передбачити розвиток подій за певних умов), культуровідповідність (значущість особисто здобутого для етнонаціональної культури, що сприяє її збагаченню методологічно).

У концепції проф. С.К. Шандрука [22-26] обґрунтовано, що креативний процес містить чотири фази єдиного циклу: депресія (стан-

дартність і шаблонність щодо генерування ідей), рецесія (здатність до продуктивного породження несподіваних ідей), пошвавлення (загострена реакція на виникаючі суперечності самооцінки та об'єктивні результати діяльності, що є важливим стимулом для породження креативних ідей), пік (легкість і швидкість генерування оригінальних, неповторних, продуманих та деталізованих нестандартних ідей, підпорядкованих творчості духовній мотивації, стійкий інтерес до певної роботи). До того ж креативність є інтегральною властивістю- рисою особистості, сутність котрої полягає в тому, що вона, з одного боку, розвивається і формується залежно від особливостей та умов перебігу процесу творчості (як об'єктивна детермінанта), з іншого – реалізується в ньому і становить потребо-мотиваційний засновок життєдіяльності особистості (як суб'єктивна детермінанта творчості) [21, с. 35]. Виходячи із цих міркувань, висновуємо, що креативність супроводжує не тільки інноваційно зорієнтовану продуктивну діяльність, але й процес проблемно-діалогічного становлення особистості як активного учасника перетворення та/або вдосконалення власного діяльного вчинення, причому із застосуванням неординарних засобів, інструментів, технологій. Тут інтегральною основою, коли людина починає виявляти пошукову творчу активність та повно активізує свій мислєдіяльний потенціал, є проблемно-діалогічна ситуація навчального, наукового чи певного професійного спрямування (А.В. Фурман [19; 20, с.66-81; 28]) до створення продукту творчої діяльності (у матеріальному чи психодуховному вимірах).

Водночас О.М. Матюшкін до низки параметричних ознак креативних здібностей людини, що яскраво виявляються саме в освітньому процесі, відносить такі: “прагнення до створення нового; схильність до пошуку і вирішення проблем; швидкість оволодіння новою інформацією; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, системність у роботі, сміливість у прийнятті рішень; уміння комбінувати, знаходити аналогії; інтуїтивізм; здатність до створення нових, оригінальних стратегій розв'язання проблем” [13, с. 2-3].

Загалом у цьому аналітичному ракурсі, спираючись на здобутки дослідників (див. список літератури), виокремлюємо три основні показники, які притаманні *креативному мисленню* у будь-якому пошуковому контексті: швидкість, оригінальність, гнучкість. Швидкість – це кількість ідей, що виникли за певний

проміжок часу; оригінальність – здатність продукувати ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, гнучкість мислення – спроможність розробляти різноманітні ідеї, використовуючи нестандартні стратегії здолання проблем. Звідси логічно висновувати, що креативність являє собою інтегративну інтелектуально-особистісну рису-якість людини, яка оприявнюється у її здатності самостійно визначати і ставити проблеми, генерувати нові оригінальні ідеї та віднаходити оптимальні способи їх утілення в життя.

Креативність – це також системна якість інтелекту; сукупність особливостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення в діяльності особистості; оригінальна презентація своєї індивідуальності іншому чи іншим. Креативною є особистість, котра має внутрішні передумови для творчої праці, особистісні утворення, специфіку інтелектуальної сфери, нейрофізіологічні задатки, що зумовлюють її творчу ініціативність. Інакше кажучи, креативність – важливий параметр творчої активності особистості. Внаслідок впливу зовнішніх факторів вона набуває внутрішніх актуалізаційних форм перебігу творчого процесу, охоплюючи у лоно своєї екзистенції додаткові мотиви, ціннісно-сміслові ресурси, розумові здібності, що сприяють досягненню результатів в одному чи кількох видах продуктивної діяльності.

Утім С.К. Шандрук слушно зауважує, що “у вирішенні проблеми розвитку креативності є багато труднощів. По-перше, здатність людини до творчості не характеризується якоюсь однією конкретною здібністю (виключаємо тут випадки прояву яскравої обдарованості – музичної, художньої тощо). Це інтегративна якість особистості, яка відображає її особливу внутрішню структуру: спрямованість свідомості, актуалізація певних психічних процесів, характерологічні якості, здатності-уміння” [22, с. 120].

Отже, креативна особистість – це цілий суб’єкт продуктивної мислєдіяльності, у якій поєднуються мотиваційно-креативні, когнітивно-творчі, винахідливо-цільові, вербально-продуктивні та емоційно-креативні компоненти, котрі сукупно уможливають створення творчого продукту. Креативність – це водночас й інтегральна особистісна риса, яка допомагає зреалізувати особою здатності швидко та нестандартно розв’язувати інтелектуальні задачі й життєві завдання, створювати продукти творчості (у матеріальному та/або психодуховному змістовленнях) і головне – здійсню-

вати вчинок творчості. Тому, підсумовуючи вищесказане і зреалізовуючи вимоги принципу кватерності [18, с. 182-209], подамо чотири понятійних інваріанти визначення змісту та обсягу терміна “креативність” у вигляді мислєсхеми (рис.), де кожен із них описує певний сегмент психологічної феноменології того, що таке креативність як самотутнє людське явище, й у взаємодоповненні вони утворюють довшену епістемну картину, що поіменована у психології терміном “креативна особистість”.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Креативність – це здатність особи віднаходити прийнятні рішення в нестандартних життєвих ситуаціях, уміння глибоко усвідомлювати власний соціальний досвід та особистісні творчі можливості, сприяти їх самозреалізуванню і нарощуванню й головне – домагатися створення продукту творчості під час нешаблонного вирішення новоявлених проблемних завдань.

2. Креативність – атрибутивна характеристика творчої активності-діяльності людини та інтегральна особистісна риса, яка допомагає їй зреалізувати здатність швидко та нестандартно розв’язувати інтелектуальні задачі й життєві завдання, створювати продукти творчості у матеріальному та психодуховному змістовленнях, здійснюючи у такий спосіб учинок творчості.

3. Креативність як інтелектуальна здатність – це передусім спроможність особи актуалізувати свій розумовий потенціал авторських рішень, продукувати ідеї і доводити їх до практичного втілення, породжувати незвичні ідеї, уникати традиційних схем мислення, оперативно й найкращим чином розв’язувати проблемні ситуації, що об’єктивуються у життєвих ситуаціях як щось унікальне та оригінальне, як особистісна значуща риса-якість самої людини, як творчі можливості, котрі потенційно оприявнюються як у пошуковій праці, так і у прикладних аспектах життєдіяльності людини, як здатність генерувати оригінальні ідеї, нетрадиційні шляхи і способи розв’язання проблемних завдань.

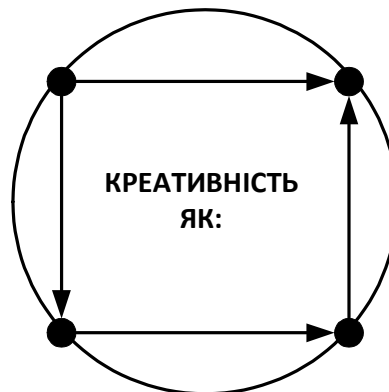
4. Креативність у зрілих психоформах (діяльності, вчинку, колективної події) функціонує як духовна здатність, суть якої полягає у продукуванні людиною екзистенційних цінностей, які мають об’єктивну чи суб’єктивну значущість, трансцендентальну мотивацію,

1 – інтелектуальна здатність:

– креативність як загальна здібність людини;
– творчі можливості (здібності) людини, котрі потенційно проявляються у мисленні, відчуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності й характеризують особистість у цілому і/або її окремі аспекти, продукти діяльності чи процес їх створення;
– інтелектуальна активність особистості, яка вказує на здатність особи до творчості, що становить відносно стійку її характеристику як індивідуальності;
– розумові процеси, які ведуть до рішень, ідей, до осмислення і створення художніх форм, теорій або будь-яких продуктів, які є унікальними і новими.

4 – сфера обдарованості:

– спроможність особи демонструвати високий психоенергетичний рівень, часто діяти по-своєму;
– винахідливість в усьому, здатність порізнювати проблемні ситуації життя і знаходити оптимальні виходи з них;
– творчість особи, яка не тільки висловлює ідеї, а й доводить їх до конкретного практичного результату;
– ступінь певного творчого хисту, що виявляється в оригінальності та новизні результатів і продуктів мислєдіяльності.

2 – духовна здатність:

– процес відкриття, створення нового, що раніше для певної конкретної особистості як суб'єкта життєдіяльності було невідомим;
– духовна діяльність, яка створює оригінальні цінності;
– духовна якість людини, суть якої полягає в духовних цінностях, що мають об'єктивну чи суб'єктивну значущість;
– духовна мотивація, котра підпорядкована творчості та стійкому інтересу до певного виду діяльності.

3 – особистісна риса-властивість людини:

– життєвий стиль чи особистісна траєкторія психокультурного розвитку як важлива ознака-властивість, яка відображає її творчий потенціал;
– інтегративна інтелектуально-особистісна якість особи стосовно генерування нових оригінальних ідей, знаходження нетрадиційних і нестандартних способів розв'язання проблемних завдань;
– індивідуально значуща психосоціальна якість, яка допомагає здійснювати «самопобудову» особистості;
– здатність дивувати, знаходити рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове і вміння глибоко усвідомлювати власний досвід загалом, характеристики й процеси, котрі активізують творчу продуктивну активність.

Рис.

Понятійні інваріанти визначення змісту та обсягу терміна “креативність”

котра підпорядкована творчим інсайтам і стійкому інтересу до певного виду діяльності, а також у спонтанній активності конкретної особистості як суб'єкта життєдіяльності, котра виявляє незрозумілі обрії невідомого.

5. У психологічному сутнісному вимірі креативність являє собою інтегральну особистісну рису-властивість людини, її життєвий стиль як визначальну ознаку-властивість особистості, котра відображає її творчий потенціал, тобто становить інтегративну інтелектуально-духовну якість, яка викристалізовується у нові оригінальні ідеї знаходити нетрадиційні і нестандартні способи розв'язання проблемних

завдань. Саме вона як особистісно значуща соціогенна ознака-якість уможливує “самопобудову” індивідуальності, спроможної дивувати, знаходити рішення в нестандартній ситуації, спрямовувати свій потенціал на все нове й вміння рефлексувати власний досвід, характеристики й процеси, котрі урештять творчу продуктивність.

6. Креативність – це завжди явна чи прихована, глобальна чи латентна, загальна чи спеціальна творча обдарованість і водночас спроможність особи демонструвати високий психоенергетичний рівень, часто діяти по-своєму, нестандартно та оригінально віднаходити

в усьому новизну, по-різному оцінювати проблемні ситуації життя, знаходити оптимальні виходи з них, висловлювати власні ідеї та доводити їх до конкретного практичного результату, врешті-решт це й творчий хист, котрий виявляється в оригінальності та новизні результатів і продуктів мислєдїяльності більшою чи меншою мірою обдарованої особистості.

У подальших дослідженнях варто було б також обґрунтувати системотвірні параметри креативності особистості у вигляді кватерної мислєсхеми, аргументувати їх критеріально та наповнити ці параметричні характеристики відповідним психологічним змістом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бартків О. С., Дурманенко Є. А. Формування креативності майбутніх фахівців в умовах університету. *Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2012. №8 (233). С. 91-93.

2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: учеб. пособ. Москва: Изд. центр "Академия", 2002. 320 с.

3. Вітакультурна методологія: антологія. До 25-ти річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 980 с.

4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.

5. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург: Питер. 2009. 448 с.

6. Клименко В.В. Психология творчества: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри, 2006. 480 с.

7. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. Серія "Педагогічні науки". випуск 3 (50). Полтава, 2006. С. 215-219.

8. Лобода О. В. Креативність як системоутворювальний фактор структури особистості майбутнього практичного психолога. URL: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic>.

9. Лучанська В. Проблема креативності в сучасній психології. *Соціальна психологія*. 2007. №3. С. 154-161.

10. Майстер-клас Едварда де Боно "Курс креативного мислення в менеджменті" URL://www.management.com.ua/events/bono.html.

11. Методологія і психологія гуманітарного пізнання. До 25-ти річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.

12. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Вопросы психологии*. 1994. № 5. С. 86-95.

13. Развитие творческой активности школьников / под ред. А.М. Матюшкина. Москва: Педагогика, 1991. 160 с.

14. Роменець В.А. Виховання творчих здібностей у студентів. *Психологія і суспільство*. 2018. №3-4. С. 178-223.

15. Роменець В.А. Психологія творчості: навч посіб., 2-ге вид., доп. Київ: Либідь, 2001. 288 с.

16. Самойлов О.Є. Діалогіка трансцендентного прогнозу. *Психологія і суспільство*. 2006. № 2. С. 93-110.

17. Самойлов О.Є. Діалогіка формотворення ідеї як засобу мислення. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3. С. 5-32. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.03.005>.

18. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.

19. Фурман А.В. Проблемно-діалогічна ситуація як умова розвитку пізнавальної активності школярів у процесі навчання. *Психологія*. Київ: Рад. школа, 1989. Вип. 33. С. 16-25.

20. Фурман А.В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: монографія. Тернопіль: Астон, 2007. 164 с.

21. Фурман А.В., Шандрук С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 272 с.

22. Шандрук С.К. Концепція розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів. *Психологія і суспільство*. 2020. № 1. С. 35-55. DOI:<https://doi.org/10.35774/pis2020.01.035>

23. Шандрук С.К. Психологічні особливості загальної і творчої обдарованості підлітків. *Психологія і суспільство*. 2012. № 4. С. 161-166.

24. Шандрук С.К. Психологія професійних творчих здібностей: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2015. 357 с.

25. Шандрук С.К. Творчість як употужнення здібностей особистості. *Психологія і суспільство*. 2015. № 3. С. 86-91.

26. Шандрук С.К. Теоретична модель розвитку професійних творчих здібностей особистості практичного психолога. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 107-121.

27. Щедровицький Г.П. Організаційно-діяльнісна гра як нова форма організації та метод розвитку колективної мислєдїяльності. *Психологія і суспільство*. 2006. № 3. С. 58-69.

28. Furman, A., Kytsepal, S., Prykhodko, T., Krylova, S., Gliznutsa, M., Vykhovanets, Z., Intelligence, creativity, psychological and personal qualities of employees as factors of real achievements. *International Journal of Management*. Volume 11, Issue 4, April 2020, Article number IJM_11_04_032, Pages 316-325.

REFERENCES

1. Bartkiv, O. S., Durmanenko, Ye. A. (2012). *Formuvannya kreatyvnosti maibutnix fakhivtsiv v umovakh universytetu [Formation of creativity of future specialists in the university]*. *Nauk. visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Volyn. Lesya Ukrainka national university*, 8(233), 91-93 [in Ukrainian].

2. Bohoiavlenskaia, D.B. (2002). *Psikhohohyia tvorcheskykh sposobnostei: ucheb. posob [Psychology of Creativity: A Study Guide]*. Moskva [in Russian].

3. *Vitakulturna metodolohiia: antolohiia. Do 25-ty richchia naukovoї shkoly profesora A.V. Furmana: kolektyvna monohrafiia* (2019) [Vicultural methodology: anthology. To the 25th anniversary of the scientific school

- of Professor A.V. Furman: a collective monograph]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
4. Zdbnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen (2006) / za red. V.O. Moliako, O.L. Muzyky [Abilities, creativity, talent: theory, methods, research results]. Zhytomyr [in Ukrainian].
 5. Ylyn, E. P. (2009). *Psykhohohyia tvorchestva, kreatyvnyty, odarennyty* [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. Sankt-Peterburh [in Russian].
 6. Klymenko, V.V. (2006). *Psykhohohyia tvorchosti: navch. posib.* [Psychology of creativity: A Study Guide]. Kyiv [in Ukrainian].
 7. Lytvynenko, S. (2006). *Kreatyvnyty yak zahalna zdbnyty do tvorchosti: suchasni pidkhody* [Creativity as a general ability to create: modern approaches]. *Zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni V.H. Korolenka. Seriya "Pedahohichni nauky"* – Collection of scientific works of Poltava State Pedagogical University named after V.G. Korolenka. *Pedagogical Sciences Series*, 3 (50), 215-219 [in Ukrainian].
 8. Loboda, O. V. (2017). *Kreatyvnyty yak systemoutvoriuvalnyty faktor struktury osobystosti maibutnogo praktychnoho psykhohoha* [Creativity as a system-forming factor of the personality structure of the future practical psychologist]. <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic> [in Ukrainian].
 9. Luchanska, V. (2007). *Problema kreatyvnyty v suchasniy psykhohohii* [The problem of creativity in modern psychology]. *Sotsialna psykhohohyia – Social Psychology*, 3, 154-161 [in Ukrainian].
 10. *Maister-klas Edvarda de Bono "Kurs kreatyvnoho myslennia v menedzhmenti"* (2017) [Edward de Bono Master Class "Creative Thinking Course in Management"]. <http://www.management.com.ua/events/bono.html> [in Ukrainian].
 11. *Metodohyia i psykhohohyia humanitarnoho piznannia. Do 25-ty richchia naukovi shkoly profesora A.V. Furmana: kolektyvna monohrafyia* (2019). [Methodology and psychology of humanities cognition. To the 25th anniversary of the scientific school of Professor A.V. Furman: a collective monograph]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
 12. Moliako, V.A. (1994). *Problemy psykhohohy tvorchestva v razrobotke podkhoda k yzucheniyu odarennyty* [Problems of creative psychology and development of an approach to the study of giftedness]. *Voprosy psykhohohy – Questions of psychology*, 5, 86-95 [in Russian].
 13. *Razvytye tvorcheskoi aktyvnyty shkolnykov* (1991) / pod red. A.M. Matiushkina [The development of creative activity of students]. Moskva [in Russian].
 14. Romenets, V.A. (2018). *Vykhovannia tvorchykh zdbnyty u studentiv* [Education of creative abilities in students]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 3-4, 178-223 [in Ukrainian].
 15. Romenets, V.A. (2001). *Psykhohohyia tvorchosti: navch. posib.* [Psychology of creativity: A Study Guide]. Kyiv [in Ukrainian].
 16. Samoilov, O.Ie. (2006). *Dialohika transtsendentnoho prohnozu* [Dialogue of transcendental forecast]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 93-110 [in Ukrainian].
 17. Samoilov, O.Ie. (2020). *Dialohika formotvorennia idei yak zasobu myslennia* [Dialogue of idea formation as a means of thinking]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 5-32 [in Ukrainian].
 18. Furman, A.V. (2016). *Ideia i zmist profesiinoho metodolohuvannia: monohrafyia* [The idea and content of professional methodology: a monograph]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
 19. Furman, A.V. (1989). *Problemno-dialohichna sytuatsyia yak umova rozvytku piznavalnoi aktyvnyty shkoliariv u protsesi navchannia* [Problem-dialogue situation as a condition for the development of cognitive activity of students in the learning process]. *Psykhohohyia – Psychology*, 33, 16-25.
 20. Furman, A.V. (2007). *Teoriia navchalnykh problemnykh sytuatsiy: psykhohoho-dydaktychnyty aspekt: monohrafyia* [Theory of problem educational situations: psychological and didactic aspect: monograph]. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
 21. Furman, A.V., Shandruk, S.K. (2014). *Orhanizatsiino-diialnisni ihry u vyshchii shkoli: monohrafyia* [Organizational and activity games in high school: monograph]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
 22. Shandruk, S.K. (2020). *Kontseptsyia rozvytku profesiynykh tvorchykh zdbnyty maibutnykh psykhohohiv* [The concept of development of professional creative abilities of future psychologists]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 35-55 [in Ukrainian].
 23. Shandruk, S.K. (2012). *Psykhohohichni osoblyvnyty zahalnoi i tvorchoi obdarovanosti pidlitkiv* [Psychological features of general and creative talent of adolescents]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 161-166 [in Ukrainian].
 24. Shandruk, S.K. (2015). *Psykhohohyia profesiynykh tvorchykh zdbnyty: monohrafyia* [Psychology of professional creative abilities: monograph]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
 25. Shandruk, S.K. (2015). *Tvorchist yak upotuzhnyennia zdbnyty osobystosti* [Creativity as strengthening the abilities of the individual]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 86-91 [in Ukrainian].
 26. Shandruk, S.K. (2015). *Teoretychna model rozvytku profesiynykh tvorchykh zdbnyty osobystosti praktychnoho psykhohoha* [Theoretical model of development of professional creative abilities of the personality of the practical psychologist]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 107-121 [in Ukrainian].
 27. Shchedrovyytskyi, H.P. (2006). *Orhanizatsiino-diialnisna hra yak nova forma orhanizatsiy ta metod rozvytku kolektyvnoi myslidiialnosti* [Organizational-activity game as a new form of organization and method of development of collective thinking]. *Psykhohohyia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 58-69 [in Ukrainian].
 28. Furman, A., Kytsepal, S., Prykhodko, T., Krylova, S., Gliznutsa, M., Vykhovanets, Z. (2020). *Intelligense, creativity, psychological and personal qualities of employees as factors of real achievements*. *International Journal of Management*, 11 (4), 316-325 [in English].

АНОТАЦІЯ

ANNOTATION

Шафранський Володимир Васильович.

Креативність як психологічне явище і його понятійна реінтерпретація.

У статті обґрунтовано креативність як вагомий чинник досягнення на життєвому шляху людини успіху у різних соціономічних, виробничих та управлінських сферах діяльності, оскільки завдяки їй здійснюється культурний поступ і науково-технічний прогрес суспільства. Проаналізовано понятійні визначення креативності і творчості як схожих і водночас відмінних феноменів історико-психологічного дискурсу. Доведено, що термін “креативність” характеризується специфічним змістово-сутнісним наповненням, який має чотири головних інваріанти: як творча інтелектуальна активність особи, котра продукує ідеї і доводить їх до практичного втілення (здатність особи породжувати незвичні ідеї; уникати традиційних схем мислення; оперативно й найкращим чином розв’язувати проблемні ситуації), що об’єктивується у життєвих ситуаціях як щось унікальне та оригінальне; як особистісна значуща риса-якість самої людини; як творчі можливості, котрі потенційно оприявнюються як у пошуковій праці, так і у прикладних аспектах повсякдення людини; як здатність генерувати оригінальні ідеї, нетрадиційні шляхи і способи розв’язання проблемних завдань; як спроможність актуалізувати свій розумовий потенціал під час прийняття авторських рішень. Водночас креативність обґрунтовано як психологічне явище і здійснено його понятійну реінтерпретацію, що охоплює ідеї, знання, смисли, концепти, інтелектуальні продукти, які є унікальними і новими, виявляють творчі можливості людини як у пізнавальній сфері, так і в практико зорієнтованих справах. Окреслена модель креативної особистості, що охоплює когнітивно-творчі, мотиваційно-креативні, винахідливо-цільові, вербально-продуктивні та емоційно-креативні компоненти, які в діалектичній психозмістовій єдності дають змогу їй створити творчий продукт.

Ключові слова: креативність, творчість, особистість, винахідливість, креативний процес, обдарованість, проблема, проблемно-діалогічна ситуація, креативний продукт, творча діяльність, креативне мислення.

Volodymyr Shafranskyi.

Creativity as a psychological phenomenon and its conceptual reinterpretation.

In the article the creativity as an important factor of achieving success in human life in various socio-economic, industrial and managerial spheres of activity is substantiated, as it is due to the creativity the cultural progress and scientific and technological progress of society has been becoming. The conceptual definitions of creativity as similar and at the same time different phenomena of historical and psychological discourse are analyzed. It is proved that the term “creativity” is characterized by a specific content and essence, which has four main invariants: as a creative intellectual activity of a person who produces ideas and brings them to the practical implementation (a person’s ability to generate unusual ideas; to avoid traditional thinking patterns; to solve problem situations in the best and emergent way), which is objectified in life situations as something unique and original; as a personal significant feature-quality of a person; as the creative opportunities that potentially manifest themselves both in exploratory work and in applied aspects of everyday life; as the ability to generate the original ideas, non-traditional ways and means of solving problems; as the ability to actualize their mental potential of author’s decisions.

At the same time the creativity is substantiated as a psychological phenomenon and its conceptual reinterpretation is carried out, which includes ideas, knowledge, meanings, concepts, intellectual products that are unique and new, reveal the creative potential of a man, both in cognitive and practice-oriented affairs. The model of creative personality is outlined, which includes the cognitive-creative, motivational-creative, inventive-target, verbal-productive and emotional-creative components, which in dialectical psycho-content allow it to introduce a creative product.

Key words: creativity, personality, ingenuity, the creative process, giftedness, problem, the problem-dialogical situation, the creative product, the creative activity, the creative thinking.

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Максименко Ю.Б.,
д. психол. н., проф. Фурман О.Є.**

Надійшла до редакції 05.01.2020.

Підписана до друку 10.02.2020.

Бібліографічний опис для цитування:

Шафранський В.В. Креативність як психологічне явище і його понятійна реінтерпретація. Психологія і суспільство. 2020. №2. С. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.02.089>